

ta teoretiska reflektioner. Samtidigt är artikelformatet begränsande, vilket bland annat leder till att vissa begrepp och teoretiska perspektiv inte blir så utförligt behandlade som man skulle önska. Exempelvis i en av artiklarna tenderar mobilisering av lokala intressen bli det samma som lokal demokrati och i en annan artikel används Rod Rhodes resursperspektiv på ett något ofreflekterat sätt (Rhodes 1999). Framför allt blir det oklart vad ”politiska resurser” betyder. Vidare skulle jag önskat att författaren i kappan hade diskuterat relationen mellan det rationalistiska public choice-perspektivet och ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Det är det första som huvudsakligen används som teoretiskt ramverk, men mycket av de empiriska iakttagelserna skulle också kunna tolkas i ljuset av det andra. Exempelvis framgår det att intressen i flera fall tenderar att vara något som konstrueras i ett konkret sammanhang snarare än att de är givna på förhand. Dessa kritikpunkter förtar dock inte huvudintrycket av att det är en bra och läsvärd avhandling – som kan läsas i delar eller som helhet.

Referenser

- Hedlund, Gun & Stig Montin (red), 2009. *Government på svenska*. Stockholm: Santérus Academic Press.
- Rhodes, R. A. W., 1999. *Control and Power in Central-Local Government Relations*. Aldershot: Ashgate.

McCormick, John P., 2011. *Machiavellian Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

KJELL ENGELBREKT¹

En självmotsägelse? Nej, för dem av oss som läst Chicagoprofessorn och statsvetaren John McCormicks tidigare arbeten kan det betraktas som uteslutet. Därtill är McCormick alltför stilsäker och teoretiskt precis som författare. Titeln *Machiavellian Democracy* måste nog därför uppfattas som en högst medveten provokation, skapad i spänningen mellan två synbarligen oförenliga begrepp.

Riktigt hur sinnrikt denna provokation utformats och hur djärvt författaren utmanar oss sjunker egentligen bara in efter åtskilliga sidors läsning. McCormick tar sig inte bara an generationer av idéhistorikers och politiska teoretikers tolkningar av ett av renässansens mest kända författarskap, Niccolò Machiavellis. Han använder i sin tur detta författarskap för att ifrågasätta tolkningen av en betydande tanketradition, och ytterst – kan man hävda – dagens västerländska demokratibegrepp.

Provokationen är således flerskiktad. Närmast ytan finns sammankopplingen av demokratibegreppet med Machiavelli, upphovsman till litteraturhistoriens mest lästa furstespegel och av många betraktad som en elitistiskt resonerande rådgivare till allehanda ljusskygga beslutsfattare. Redan efter Vatikanens fördömanden i bör-

1 Kjell Engelbrekt är docent i statsvetenskap vid Institutionen för säkerhet och strategi, Försvarshögskolan, där han bl a undervisar i politisk teori.
E-post; kjell.engelbrekt@fhs.se

jan av 1500-talet utpekades Machiavelli, en man som tjänat både Medicidynastin och Republiken Florens och utförligt beskrivit bådadera i en rad betraktelser, av kritiska kommentatorer som personifieringen av en ny sekulär och amoralisk anda. Bilden av Machiavelli som det politiska ränksmideriets obestridde mästare, en anti-liberal maktfilosof, hade etablerats.

I modern tid har Machiavelli fått en något mer respektfull behandling med hänvisning till sin iakttagelseförmåga och originalitet, men även fortsatt förknippats med amoralisk diplomati, stats- och krigskonst. Den tyske historikern Friedrich Meinecke (1924) förnyade i början av 1920-talet en i huvudsak kritisk läsning av renässanstänkaren, och Machiavelli tillskrevs under förra århundradet en rad beundrare av tveksam karaktär. Med sådana vänner som Carl Schmitt, kallad Tredje Rikets "kronjurist", har Machiavelli egentligen inte behövt några fiender. Eller, anorlunda uttryckt, detta slags vänner har genererat ständigt nya tillskott av kritiker som sällan sett bortom författaren till *Fursten*.

De mer sympatiskt inställda läsarna har egentligen inte förrän i våra dagar lyckats påverka bilden av den amoraliske fursterrådgivaren. Cambridgehistorikern Quentin Skinners (1981, 1990) insats är särskilt betydande, eftersom denne nogsamt omvärderat Machiavellis insats i enlighet med det historiska och politiska sammanhang inom vilket han verkade. Och därmed framträder många av Machiavellis texter som sällsynt klarsynta analyser vars skärpa har åtskilligt att lära oss om samspelet mellan politiska institutioner och sociala klasser, mellan privata intressen och offentliga åtaganden, liksom mellan inrikes maktutövning och diplomatisk verksamhet.

Men McCormick menar att även Cambridgehistorikernas kontextuella tolkning är otillräcklig, dels genom att den får apologetiska övertoner och dels för att den underskattar skillnaderna mellan Machiavelli och de tänkare vars verk han relaterar till (s. 9-10, 122-125). Machiavelli är inte bara en skarpsynt avslöjare av sin politiskt turbulenta och moraliskt motsägelsefulla samtid, hävdar McCormick, utan en samhällsfilosof vars recept på demokratiska institutioner fortfarande är aktuella. Machiavelli är för det första demokratiskt sinnad, i republikansk mening, genom att han rekommenderade att folkmajoriteten skulle delta i Republiken Florens styre. För det andra kan hans förslag till institutionella lösningar på några av demokratis huvudproblem, anser McCormick, övervägas som viktiga komponenter i framtida reformer av västerländsk, och framför allt amerikansk, demokrati (s. 14-17).

Här antar givetvis författarens provokation en alldeles särskild pregnans, såsom riktad mot republikansk demokratiteori och mot vad författaren betraktar som avigsidor med USA:s eget politiska system. Det är just Machiavellis obevekliga kritik av det obefogat stora inflytande som de rika och mäktiga utövar över medborgarna i Florens som McCormick indirekt låter spegla över den amerikanska verkligheten, bitvis med förödande effekt. Istället för att precisera och artikulera sina egna invändningar mot den ärevördiga amerikanska författningen, presidentämbetet, kongress och senat, samt domstolsystemet, lånar författaren oförblommerat Machiavellis blick. Därmed framträder en ständig strävan hos den härskande eliten att begränsa medborgarnas möjligheter att påverka sitt samhälle, liksom möjligheterna att ställa korrupta ledare tillhörande denna elit inför rätta (s. 114-117).

Enligt förordet till *Machiavellian Democracy* ”utgör medborgarnas oförmåga att kontrollera beteendet hos offentliga tjänstemän och motverka de rikas makt och privilegier ett allvarligt hot mot kvaliteten i politisk representation av idag” (s. vii). För att se till att samhällets elit inte undergräver frihet och jämlikhet behövs, menar McCormick, åtgärder som säkerställer ansvarsutkrävande och som därför går utöver den representativa demokratis idé om regelbundna val. Medan företrädare för modern republikanism starkt betonar representativ demokrati och medborgerliga dygder betraktar McCormick sådana egenskaper som närmast besläktade med idéer hos Machiavellis samtida kollega Francesco Guicciardini, vars förslag till institutionella reformer han menar ytterst gick ut på att begränsa de lägre klassernas inflytande över Republiken Florens i ett ideal som betecknades som ”det snäva styret” – *governo stretto* (s. 103-113).

Machiavelli var däremot en varm förespråkare för *governo largo*, ”det breda styret”. Och utifrån Machiavellis egna texter hämtar McCormick ett antal konkreta uppslag till politiska institutioner som är avsedda att hålla eliten i schack. Det mest detaljerade förslaget, vars utformning utgör det sista kapitlet i *Machiavellian Democracy*, är en så kallad folktribunal med femtio medlemmar vilka utnämns via en lottningsprocedur till ettårig tjänstgöring. Folktribunalen är utformad som en direkt motvikt till den amerikanska senaten, den senare en motsvarighet till den övre kammaren som Guicciardini förespråkade redan för ett halvt årtusende sedan.

Enligt McCormicks förslag ska folktribunalen kunna utlysa folkomröstningar i en fråga som dess medlemmar anser angelägen, inleda avsättningsförfarande gentemot centrala befattningshavare, samt inlägga veto mot ett enstaka lagförslag eller

beslut av regerings- eller statschef. Uteslutna från lottningsproceduren – framhåller författaren i enlighet med Machiavellis rekommendationer för Republiken Florens – vore alla medlemmar av hushåll med en årlig inkomst över 345 000 dollar, det vill säga de rikaste tio procenten av USA:s befolkning. Denna negativa, klassbaserade kvotering ska garantera att folktribunalen hela tiden ser sig som företrädare för folkmajoriteten och med ett mandat att direkt motverka försök från de rikas sida att reellt kontrollera regeringsmakten genom innehav av poster i offentlig förvaltning, via styrning av massmedia, reklamkampanjer eller korruption (s. 183-188).

Självklart är denna typ av radikal kritik av hur ledande grupper i samhället organiserar sig för att behålla sitt inflytande genom olika tekniker och arrangemang inte idéhistoriskt unik för Machiavelli. Men oron över elitens försök att utvidga sina maktbefogenheter på folkmajoritetens bekostnad har under ett och ett halvt sekel – sedan Karl Marx och Friedrich Engels – för det mesta haft sitt ursprung i socialistiskt tankegods. Machiavellis kritik formulerades dock långt innan Marx och Engels trädde in på scenen och florentinaren tycks heller inte ha mycket till övers för de långtgående ekonomiska och sociala jämlikhetssträvanden som längre fram kännetecknade den socialistiska rörelsen. Machiavelli bör betraktas, anser McCormick, som en originell vidareutvecklare av den republikanska traditionen, en uttolkare vars bidrag till denna likväl behöver nogt särskiljas från Ciceros, Guicciardinis och andra aristokratiskt sinnade tänkares.

Som den mest namnkunnige i raden av republikanska tänkare blir Machiavelli dock en ovanligt kraftfull allierad i nutida amerikansk debatt, eftersom han konsekvent tagits i anspråk av den högra sidan

av dess politiska spektrum. Och det är i detta sammanhang som McCormicks sinnrikt konstruerade provokation når sin fulländning. Machiavellis kritik av hur eliter utnyttjar befintliga institutioner för att befästa och utvidga sin makt på bekostnad av de mindre bemedlade görs till utgångspunkt för ett specifikt förslag till tillägg av den amerikanska författningen från 1787: en folktribunal som ”korrigerar” de aristokratiska egenskaper vilka nämnda elit, enligt McCormick, i allt större utsträckning lärt sig exploatera (s. 179-183). Detta tillägg är för övrigt nogt anpassat till amerikanska politiska traditioner i och med att det anknyter till bland annat maktodelningsprincipen, till systemet med valda domare, samt till principen om effektivt ansvarsutkrävande.

Provokationen är som sagt flerskiktad. Bland kollegorna i skrået av politiska teoretiker är det framför allt Princetonprofessorn av irländskt ursprung, Philip Pettit, som är föremål för författarens kritiska granskning. Få samtida forskare har gjort mer för att rehabilitera och uttolka republikansk demokratiteori än Pettit (1997), i ett intellektuellt projekt som framhållit frihetsbegreppet och medborgarandan snarare än formerna för politiska institutioner. Ett annat typiskt drag för Pettits variant av republikanismen är nedtonandet av jämlikhet och rättvisa.

Genom att lyfta fram det aristokratiska republikanska idéarvet som representeras av Guicciardini och James Madison – den mest inflytelserike av den amerikanska författningens grundarfäder – menar McCormick att Pettit lierar sig med en föreställning om ett paternalistiskt förmyndarskap, vars tillämpning skapar utrymme för elitnätverk att i realiteten dominera samhället. Ett sådant samhälle kännetecknas av passiva medborgare som finner sig i att flertalet politiska institutioner direkt

eller indirekt styrs av representanter för de rika och mäktiga. McCormick instämmer i omdömet att Machiavelli förvisso är republikan. Men han insisterar att den senares originalitet består i att han samtidigt är betydligt mer demokratiskt sinnad än både Cicero, Guicciardini, och Madison (s. 155-157).

Kanske bör just detta förslag till rollväxling i den politiska idéhistorien, där den i övrigt uppburne James Madison får klä skott som en förespråkare för ett *governo stretto* och Machiavelli – som fått ge namn åt det politiska ränksmideriets konst – som en banbrytande förespråkare för *governo largo*, ses som kärnan i McCormicks provokation. Det är dags att skärskåda verken bakom männen och marmorbysterna, tycks McCormick uppmana oss. Och, antyder han, vi kommer inte sällan att bli förvånade över vad vi finner.

Att i slutänden lyckas få läsaren att allvarligt överväga denna långa rad av anspråksfulla påståenden och kritiska omdömen i förhållande till flera av honom sammanlänkade debatter är en imponerande prestation. McCormick kan sägas leverera ett spännande bidrag till debatten om Machiavellis plats i den politiska idéhistorien, där författaren åstadkommit en partiell nytolkning av florentinaren och dennes politiska samtid. En annan pågående debatt gäller republikanismen och dess förhållningssätt till eliter och folkmajoriteter, och där McCormick tydliggör Machiavellis originalitet i förhållande till det företrädesvis aristokratiska – eller rentav oligarkiska – republikanska idéarvet. En tredje, mer generell debatt rör moderna demokratiska politiska institutioner, med utgångspunkt i den politiska representationens idé, och huruvida de förra är tillräckligt robust och precist utformade för att ett reellt fungerande folkstyre inte ska urholkas av moderna elitnätverk.

I dubbel bemärkelse demonstrerar *Machiavellian Democracy* att politisk teori, trots att vi tenderar att tillskriva idéer universell och transhistorisk giltighet, är som mest vital när den behandlar sin samtids mest brännande problem. McCormicks resonemang bygger på en ofta outtalad analogi mellan Machiavellis 1500-tal och vårt västerländska politiska system, samt på ett slags samhörighet med individer som anstränger sig för att analysera och förstå sin egen politiska verklighet med hjälp av historiska exempel. Florentinaren använde sig som bekant av de romerska erfarenheterna för att åstadkomma detsamma. McCormicks känsla av intellektuellt släktskap med Machiavelli tycks fördjupad av en parallell upplevelse av politisk kris, åtföljd av en stark vilja att engagera och upplysa en läsekrets utöver den snävt akademiska.

Huruvida *Machiavellian Democracy* blir en långlivad text inom (idé)historieämnet återstår att se. Italienska historiker, som på senare år uppmärksammat rättstatens successiva framväxt i senmedeltidens Florens, kan möjligen tycka att tonvikten på politiska institutioner under den kortvariga republikanska epoken är alltför snäv (Tanzini 2007). Detsamma gäller inte nödvändigtvis politisk teori. I och med att McCormicks text utifrån ett institutionellt

perspektiv på en och samma gång undersöker makt, klass och folkstyre i 1500-talets Florens och i dagens USA placeras vardera samhälle på ett stimulerande sätt i ömsesidig blyxtbelysning. Och Machiavellis radikala republikanism får plötsligt oväntade beröringspunkter med samtida amerikansk samhällskritik, vare sig denna artikuleras vid akademiska lärosäten eller i proteströrelser på gräsrotsnivå.

Litteratur

- Meinecke, Friedrich, 1924. *Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte*. München: Oldenburg Verlag.
- Pettit, Philip, 1997. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press.
- Skinner, Quentin, 1981. *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Skinner, Quentin, 1990. "Machiavelli's *discorsi* and the pre-humanistic origins of the republican ideas", s 121-142 i Bock, Gisela, Skinner, Quentin, Virilo, Maurizio (red), *Machiavelli and Republicanism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tanzini, Lorenzo, 2007. *Il governo delle leggi: Norme e pratiche delle istituzioni a Firenze della fine del Duecento all'inizio del Quattrocento*. Firenze: Edifir.